

XXI. menderako hizkuntza politika baten beharraz

Malen Dominguez Zabala

Aize Otaño Lizarralde

Txillardegi Gogoeta Guneko kideak

Itsusi da zapalbidearen jokoa agertzea! Askoz abillago da politikaren izena ez daraman 'nazio-ekintza', zabala: 'politika', horrela, hizkuntzarekiko 'temak', 'hizkuntzakeria' hitz batez, ez du erresumak behin ere egiten; ez du gobernuak sekulan izaten mintzairari buruzko 'setarik'. Setak, temak, politikeriak, 'euskeromania', eta abar, geuk dugu, erromantiku porrokatuok, pikuan bizi geranok, zozook beraz. Gobernuak, noski, ez dira gure txikikeriez arduratzen... 'Haundiak haundiro'...

Hizkuntzen etorkizuna, ordea, gobernuak erabakitzen dute. Gaur batez ere ez dago gobernurik hizkuntza-politika deliberaturik ez duenik.

Txillardegi: Hizkuntza eta pentsakera, 1979, 260. or.

Jose Luis Alvarez Enparantza, *Txillardegi*, ezohiko intelektual izan zen. Gutxi bezala, garaiko pentsalari nagusien iturrietatik edan eta ezagutza hura Euskal Herriko errealtatera ekartzen jakin zuen intelektual konprometitua, hain zuzen ere.

Telesforo Monzon eta Txillardegi lotzen zituen hari nagusietakoa bien ala bien euskaltzaletasuna zen. Eta biek ala biek uste zuten, bere buruaren jabe izango zen Euskal Herri

bateratua osatuko bazen, horretarako oinarri nagusia euskara izango zela.

Hizkuntzaren auziari dagokionez, berriz, Txillardegik argi zuen aterabidea, etortzekotan, nondik etorriko zen. Berak esanak dira:

Hizkuntzak ez dira ahultzen edo gotortzen beren moldea edo barne-egiturarengatik, politikazko askatasun ala menpetasunarengatik baizik. Askatasunik ez duten herriak beren hizkuntza galtzen dute, eta politikaz menperatu dituzten erresumen hizkuntza hartzen. (Alfontso Irigoien Euskaltzaindiko idazkariari Angelutik 1963ko abuztuan igorritako izkribua)

Euskararen arazoa ez da borondatekeriaren bitartez konponduko. Ba dakigu. Euskararen arazoa [...] *politikoa da* osoki. (*Euskal Herritik erdal herrietara*, 1977, 377. or.)

Horrek eraman zuen, hain zuzen, glotopolitikaren edo hizkuntza politiken esparruko ezagutzetan sakontzera eta horren gaineko dibulgazio lanak egitera.

Monzonek ere argi zuen hizkuntza borroka:

Herri gisa euskerak daramaki kolkoan gure geroaren giltza. Ulertzen bagaitue ez baikaute sekulan ulertuko. Ulertuko ez gaituenean ulertuko gaitue. Ulertu behar bagaitue, beraz, gauden ezin ulertuak. Horrela beharbada, ezin ulertuz, azkenean ulertuko baikatue.

Monzonek zein Txillardegik ez zuten zalantzarik honi buruz: euskarak duela zentralitatea gure nazioaren berreskurapen prozesuan.

Horiek horrela, azalpen askorik eman behar izan gabe, uste dugu Txillardegiren izenak eta izanak islatzen dituela beste ezerk baino argiago eratzera goazen Telesforo Monzon Euskal Herrigintza Laborategiaren baitako gogoeta gunen horren nondik norakoak.

Gogoeta gunen hori, gogoetaren esparrutik Euskal Herri euskalduna osatze bidean, bere hondar alea ekartzera dator; besteak beste, hizkuntza gatazka eta, zehatzago esanda, glotopolitika edota hizkuntza politika erdigunean jarrita, garaiko

pentsalarietatik eta leku desberdinetako esperientzietatik edanda, eta ezagutza bertako errealitatera egokituta. Bistan denez, ez gara hutsetik abiatzen, Monzonek, Txillardegik eta beste hainbat pentsalarik urte luzez pilatu eta eskainitako ezagutza dugu bizkar gainean; baina argi utzi nahi dugu ikuspegi desberdin horien guztien artean ere geure lekua eta ikuspegia zein diren. Gure ezagutza kokatua baita, eta Txillardegi Gogoeta Gunea jarraian aurkezten dugun kokalekutik abiatuko da.

Testuinguruari dagokionez

XXI. mendearen lehen laurdenean murgildurik gaudela, mundu mailan sekula ezagutu ez den abiadan gertatzen ari dira aldaketak: robotizazioa, adimen artifiziala, gauzen Internet, teknologia aurrerapenak, informazio joan-etorriak... Horren guztiaren ondorioz, gizarte eraldaketa sakona gauzatzen ari da. Horrekin batera, migrazio mugimenduek, mugikortasunak eta jendartearen zahartzeak eraginda, biziki ari da aldatzen ingurunea urte gutxitan, Europan batik bat.

Horrekin lotuta eta horretaz gain, ziurgabetasuna eta ezegonkortasuna nagusi dira gaur egun. Agortu da belau-naldi berriei iraganekoei baino bizi baldintza hobekak ekarriko zizkien promesa neoliberalak.

Inoiz baino gordinagoak dira zalantzez eta galderez betetako etorkizuna, eta agertoki berrien gaineko ziurgabetasuna. Horrek zaildu egiten du etorkizun desiragarri (eta sinesgarri) bat, utopia edo proiektu politiko bat partekatzea. Horrela, gizartea zatikatzea eta indibidualizatzea bultzatu da.

Uste dugu Txillardegiren izenak eta izanak islatzen dituela beste ezerk baino argiago eratzera goazen Telesforo Monzon Euskal Herrigintza Laborategiaren baitako gogoeta gune horren nondik norakoak

Testuinguru horretan, ordea, inoiz baino biziago nabari da gizakion taldetasun beharra. Heldulekua eta babesesaintzeaz bat, nor izaten lagunduko digun komunitatearen beharra. Horrek guztiak sekulako eragina izango du, beraz, identitatearen erreproduzio sistemetan, oro har, eta, zer esanik ez, gurea bezalako komunitate/nazio gutxituetan.

Hizkuntzen eta identitateen erresilientzia mailak determinatuko du eraldaketa horretatik gutzitik nola aterako diren hizkuntzak eta herriak. Hizkuntzaren auziari lotuta, neoliberalismoaren gailentzeak liberalismo linguistikoaren diskurtsoa eta praktika indartu ditu azken hamarkadetan. Ideologia horrek kultura aniztasuna merkatu parametroetan ulertzen du, bai kulturak, bai hizkuntzak. Hizkuntzari lotutako aferak herritarren borondatezko kontsumo gailakatzeko dira. Eskubide indibidualen mesedetan, «borondate librearen bidez ebazten dira» ideia faltsua indartzen ari da, baita eskubide kolektiboen baztertzear ere. Horrek guztiak, noski, hizkuntzaren normalizazio prozesua bultzatzeko politika publikoen esku hartzea gaitzestea dakar; edo, onenean, esku hartze horren eraginkortasuna gutxiestea.

Euskal Herrira etorrita, euskararen egungo normalizazio ereduak goia jo duen zantzuak nabariak dira; besteak beste, hezkuntza arloan, helduen euskalduntzean edo erakunde publikoen normalizazio prozesuetan, kultur transmisioan edota esparru komunikatiboan. Horrek guztiak ondorioak utzi ditu euskararen transmisioan eta biziraupenean, kale erabilera datuek adierazten duten bezala.

Horren atzean, Txillardegik argi erakutsi zigun bezala, ez dago hizkuntzaren molde edo barne egitura arrazoirik, ezta hiztun herriaren utzikierarik ere. Hizkuntza ordezkapen horren atzean dauden botere harremani begiratu behar zaie fenomeno hori ulertzeko.

Estatuen aldetik bultzatzen den joera kolonialak sortzen duen euskal hiztun herriaren mendeko egoerari, hain zuzen.

Hori guztia aski ez, eta COVID-19ak eta berorrek etortitako krisialdiak joera horiek azkartu eta areagotu egin ditu.

Aipatu eraldaketa horiek guztiak kontuan izanik, euskararen normalizazioa helburu duen euskaltzaletasunak/abertzaletasunak ezinbestekoa du gogoeta sakona egitea.

Paradigma aldaketan garaian bizi gara, eta egoera berri horietara egokitzeko gaitasuna izateak berebiziko garrantzia izango du.

Zertarako gogoeta

Esan bezala, xx. mende amaierako egoerari begira garatutako eta bere jatorria hor du(t)en hizkuntza politikak/ek ez dute errealitate berri horri erantzuteko ahalmenik.

Gelditu eta inguruetara begiratzeko garaia dugu euskararen normalizazio prozesuan; sistemikoak eta egiturazkoak diren eraldaketez ohartu, eta prospektiboki sakondu behar dugu errealitate horren aurrean euskal botere politikoek (euskal erakundeek) nola eragin behar duten XXI. mendeko eta menderako euskararen normalizazioan. Aztertu beharra dago botere politikoa nola eta zertarako baliatu euskararen normalizazio osoa erdiesteko; izan ere, eztabaida ez da asko/gutxi aurreratu dugun, botila erdi betea edo erdi hutsa dagoen, baizik eta XXI. mendeko erronken aurrean zer hizkuntza politika behar dugun aurrera egiteko.

Horretarako, halere, ezinbestekoa izango da datozen hamarkadetan zer gizarte eraldaketa izango diren ongi ulertzea, zein diren joera orokorrak, zein izan daitezkeen ezustekoak... Eta horren guztiaren baitan, euskara eta euskal identitate erresilientea lortzeko behar dugun hizkuntza politika birpentsatu behar dugu.

Txillardegik berak jarri zuen horretarako oinarria: hizkuntza eta herria, biak batera pentsatu behar dira. Hizkuntza politika, azken finean, herrigintzaren zehar-alderdia da: 'nolako herria eratu nahi eta ahal dugun' galderari erantzutetik hasi behar baita hizkuntza politikaren nondik norakoak zehazten.

Horrenbestez, euskal herritar eleaniztunez osaturiko Euskal Herri euskalduna, Euskal Estatua, sortzea badugu

helburutzat, Euskal Herri euskaldunera eramango gaituen trantsizio linguistikorako hizkuntza politika garatzea izan beharko dugu jomugan. Norabide horretan, hortaz, xxi. menderako hizkuntza politika eztabaidatzeko eta ahal bada

Gogoeta gunen honen bultzadaren bidez, hizkuntza politikaren gainean Euskal Herrian hainbat ikerketa lerro zabaltzen joatea espero dugu, aditu sare sendo bat egituratzen joatea eta gaiak plaza publikoan behar duen lekua eskuratzea

ondorio nagusi batzuk ateratzeko gogoeta behar da. Hizkuntza politiketan jarri behar da arreta, gainera, Txillardegik azaldu bezala, euskararen arazoa politikoa delako osoki, eta, bere ordezkapen prozesua hizkuntza politika batzuen ondorio izan den moduan, hizkuntza politiken esku hartzea ezinbestekoa izango delako euskararen normalizazio prozesurako. Izan ere, azken boladan, hizkuntza politikei buruz eztabaida lausotu edo desagertu egin da. Aurrez ai-

patu bezala, hizkuntzaren afera norbanakoen haurtura mugatu nahiak, kritika saihestu nahiak, hizkuntzaren berreskurapen prozesua hizkuntza gatazkatik bereizi nahiak edo dena delakoak eraginda, hizkuntza politiken gaineko eztabaidek ez dute izan plaza publikoan behar zuten lekua.

Argi dago Euskal Herri luze-zabalean egoera desberdinak bizi ditugula, eta hizkuntza politikaren inguruko eztabaidaren auzi hori ez dela berdin gertatzen ari lurralde guztietan. Halere, badago ezaugarri komun bat: ez da egiten ari hizkuntza politikaren inguruko nahikoa azterketa, gogoeta eta eztabaida sakon, sosegatu, serio eta zorrotzik. Gaiak lekuan leku presentzia edo ausentzia handiagoa edo txikiagoa izan arren, ez dago arnasa luzeko eta ikuspegi zabaleko behar besteko gogoeta egituraturik.

Hutsune horiei erantzun eta herri eztabaida sakon eta zabal bati ekarpena egitera dator, bada, Txillardegi Gogoeta Gunea.

Asmoak eta langaiak

Esan dugun bezala, Txillardegi Gogoeta Gunea abiapuntua jartzera dator, baina gure ikusmira ez dugu epe motzera mugatzen. Urruneko ortzi mugek amets egiten laguntzen digute, posible diren aukerak zabaltzen dizkigute. Horrela, gogoeta gune honen bultzadaren bidez, hizkuntza politikaren gainean Euskal Herrian hainbat ikerketa lerro zabaltzen joatea espero dugu, aditu sare sendo bat egituratzen joatea eta gaiak plaza publikoan behar duen lekua eskuratzea.

Horretarako, ikuspegi sistemiko eta egiturazko batetik abiatutako gizarte prospekzio orohartzaileak edo integralak egin beharko ditugu, prospekzio horietatik eratorritako agertoki posibleek hizkuntza normalizazioari begira ekar ditzaketen ondorioak eta erronkak identifikatuz eta horien arabera aurrera begirako hizkuntza politikaren ikuspegiak landuz.

Horrekin batera, hizkuntza politika konparatua garatzea, nazioarteko hizkuntza politiken inguruko teorien eta praktiken berri izatea dagokigu, baita horiek gure errealitatera ekartzeko, egokitzeko edota moldatzeko ahalegina egitea ere. Bide berean, euskararen normalizazioan hizkuntzaren arloko corpus legalaren eta euskal erakundeen papera sakonki aztertu behar da. Hizkuntza politika globalak ezartzeari begira, instituzioen eta herri ekimenaren arteko lan koordinatuari begira, kolaborazioan oinarritutako gobernantza eredu berriak landu behar dira. Hain zuzen ere, bi alde horiek elkarrekin erabaki dezaten garatu beharreko politika eta bakoitzak bete beharrekoa funtzioa.

Azkenik, horrekin guztiarekin batera, gaiak behar duen garrantzia eta zentralitatea eskuratuko badu, beharrezkoa izango da hizkuntza politiken inguruan eraikita dauden diskurtsoak aztertzea eta hizkuntza politikaren auzia agenda politikoan jarri beharra aldarrikatzeko eraiki beharreko diskurtso berrien nondik norakoak lantzea eta horiek hedatzea.

Proposatzen diren lanketa horiek guztiak Euskal Herri oso-ko ikuspegiarekin egitekoak lirateke. Funtsean, euskararen

normalizazio prozesuaren ikuspegi propioa lantzea eta euskarak Euskal Herriaren eraikuntza prozesuan izan beharreko lekua zehaztea, Euskal Herri osoan, modu berean, eraiki beharreko 'paradigma' bailitzateke. Horrek ez luke esan nahiko, noski, ikuspegi horretatik erator litezkeen proposamenak, praktikak edo diskurtsoak mimetikoki aplikagarriak izango direnik.

Bide hori urratzeko, beraz, Txillardegi Gogoeta Gunearen jarduna hiru ardatz nagusitan egituratuko da: hizkuntza politiken gaineko gogoeten eta eztabaiden bidez ezagutza sortzea; dibulgazio ekintzen eta argitalpenen bidez ezagutza hori zabaltzea; eta, azkenik, hizkuntza politikaren inguruko aditu sarea sortzen eta zabaltzen joateko formazioa sustatzea. 